

JUDr. Josef Šilhán, Ph.D.

katedra obchodního práva
Právnická fakulta MU, Brno
josef.silhan@law.muni.cz

Základy obchodního práva

Závazkové vztahy a uzavírání smluv

Téma: obchodní závazkové právo

- **pojem** závazkových vztahů, jejich struktura
- systém a metody **právní úpravy**
- **právní režim** vztahu; tzv. druhy obchodů
- vznik; **kontraktace**; změny
- **zajištění** a utvrzení závazku
- **zánik** – jak závazek splnit, případně jinak ukončit
- **odpovědnostní** vztahy, důsledky nesplnění

Závazkové vztahy

- **soukromoprávní oblast**
- **zásady soukromého práva** (autonomie vůle, smluvní svoboda, dispozitivnost, ochrana třetích osob, ochrana slabší strany ...)
- **relativní** právní vztahy (x absolutní vztahy)
- **struktura** - subjekt, objekt, obsah
- základní **pojmy**:
 - dlužník – věřitel
 - dluh – pohledávka
 - smlouva - závazkový vztah
 - ustanovení – ujednání
 - právo - oprávnění
- nejde jen o „smluvní právo“, pojem je širší

Právní úprava v ČR

- dezintegrace, Občanský i obchodní zákoník, další zákony
- nutnost řešit režim vztahu
- systém:
 - 1) obecná část – vznik, výklad, změna, zajištění, zánik, odpovědnost, promlčení; určení režimu vztahu ...
 - § 261 – 408 ObchZ
 - 2) úprava smluvních typů – nejčastější „modelové“ vztahy; kupní, o dílo, úvěr, běžný účet ... § 409 – 719b ObchZ
 - + také smlouvy inominátní a smíšené (§ 269/2 ObchZ)

Režim vztahu (druhy obchodů)

- než přistoupíme k řešení jednotlivých otázek, je nutno určit, **kdy jde o obchodní** závazkový vztah a kdy o jiný závazkový vztah
- určíme tzv. „**druhy obchodů**“
- soubor několika kritérií, subjektivních i objektivních; nejde o jednoduché rozlišení vztahů „mezi podnikateli“ a „mezi nepodnikateli“!
- ust. **§ 261 a 262 ObchZ**

Druhy obchodů (viz schéma)

- obligatorní
 - **relativní I. typu** (§ 261/1)
kritéria: subjekt + předmět + zřejmost
 - **relativní II. typu** (§ 261/2)
kritéria: subjekt + předmět + zřejmost
 - **absolutní (typový/nominální)** (§ 261/3)
kritérium: pouze předmět, na subj. nezáleží!
 - **kombinovaný** (§ 261/6) – smluvní typ dle ObčZ + zbytek vztahu dle ObchZ
- **fakultativní** (§ 262) – možnost volby režimu vztahu, písemně; pozor § 262/4
- absolutní **neobchod** (§ 261/7) – pojistná smlouva

Relativní obchody I. typu

- § 261/1 ObchZ:

*"Tato část zákona upravuje závazkové vztahy **mezi podnikateli**, jestliže při jejich **vzniku je zřejmé s přihlédnutím ke všem okolnostem, že se týkají jejich podnikatelské činnosti.**"*

- kritéria: subjekt + předmět + zřejmost

Relativní obchody II. typu

- § 261/2 ObchZ:

*"Touto částí zákona se řídí rovněž závazkové vztahy mezi **státem nebo samosprávnou územní jednotkou a podnikateli při jejich podnikatelské činnosti, jestliže se týkají zabezpečování veřejných potřeb.**"*

- kritéria: subjekt + předmět + zřejmost

Absolutní (typové) obchody

- § 261/3 obchZ – **bez ohledu na subjekty vždy obchod**
 - vztahy uvnitř obchodních společností
 - vztahy uvnitř družstev
 - burzovní obchody, úplatné smlouvy týkající se cenných papírů
 - prodeji a nájem podniku, úvěr, zasílatelství, tiché společenství, akreditiv, inkaso, běžný účet, vkladový účet, bankovní uložení věci, bankovní záruka, zástava obchodního podílu, kontrolní činnost ...
 - včetně zajišťovacích vztahů

Absolutní neobchod

- pojistná smlouva
- ať už uzavře kdokoliv, nikdy není obchodněprávní vztah

Kombinovaný obchod

- § 261/6 ObchZ:
*"Smlouvy mezi osobami uvedenými v odstavcích 1 a 2, které **nejdou upraveny** v hlavě II této části zákona **a jsou upraveny jako smluvní typ v občanském zákoníku**, se řídí příslušnými ustanoveními o tomto smluvním typu v občanském zákoníku a obchodním zákoníkem."*
- použijeme oba zákoníky – z občanského pouze smluvní typ, zbytek obchod
- příklady: prodej nemovitosti, nájem, přeprava osob,

Fakultativní obchod

- § 262 ObchZ

*"**Strany si mohou dohodnout, že jejich závazkový vztah, který nespadá pod vztahy uvedené v § 261, se řídí tímto zákonem.**"*

- písemnost

- dostatečná určitost

- nesmí vést ke zhoršení postavení nepodnikatele

Fakultativní obchod - příklad

1) *"Účastníci této smlouvy si sjednávají, že závazkový vztah založený touto kupní smlouvou se bude řídit obchodním zákoníkem ve smyslu ust. § 262 obchodního zákoníku."*

2)

Kupní smlouva

uzavřená dle §409 obchodního zákoníku

Ochrana nepodnikatele

- § 262/4 ObchZ

"...ustanovení směřující k ochraně spotřebitele je třeba použít vždy, je-li to ve prospěch smluvní strany, která není podnikatelem"

- odpovědnost nepodnikatele - dle ObčZ

- nevyjasněná otázka – kdo vše je "nepodnikatel"

Právní úprava v ObchZ

- jestliže jsme pomocí druhů obchodů určili obchodněprávní režim, aplikujeme III. část ObchZ
 - široká smluvní svoboda, autonomie vůle
 - profesionalita podnikatelů
 - korektiv poctivého obchodního styku (§ 265)
 - převažující **dispozitivnost**; kogentní pouze
 - 1) ustanovení vyjmenovaná v § 263/1
 - 2) ustanovení vyžadující písemnou formu
 - 3) "základních ustanovení" smluvních typů

Prameny úpravy konkrétního vztahu

- Ústavní pořádek, mezinárodní smlouvy, komunitární úprava
- kogentní zákonná ustanovení ObchZ a dalších předpisů
- smlouva
 - + obchodní podmínky všeobecné i jiné (§ 273)
 - + obchodní zvyklosti (§ 264/2)
 - + vykládací pravidla (§ 274)
- dispozitivní ustanovení ObchZ
- ustanovení občanského zákoníku
- obchodní zvyklosti (§ 1 ObchZ)
- zásady obchodního zákoníku

Vztah ObchZ a ObčZ

- lex generalis a lex specialis (§1 ObchZ)
- občanský zákoník je přes § 1 ObchZ aplikovatelný vždy, nejen přes § 262/4!
- úprava dvojkolejná, paralelní, mnohdy nekoncepčně
- možnosti úpravy:
 - 1) výlučná, tzn. jen v ObchZ nebo jen v ObčZ (např. §313nsl, §356nsl)
 - 2) separátní, tzn. v obou, ovšem používáme buď jednu, nebo druhou (např. §303nsl, §344nsl)
 - 3) kombinovaná, tzn. v obou, ovšem použije jak ObchZ, tak ObčZ (např. §300nsl, §358nsl)

Vznik závazkových vztahů

Vznik závazkových vztahů

- z právního úkonu, nejčastěji ze **smlouvy** (výsledek procesu kontraktace)
- z porušení právní povinnosti (z **deliktu**; odpovědnostní závazky)
- z rozhodnutí **orgánu** (např. § 290/2)
- ze **zákona** (výjimečné)
- z jiného důvodu (bezdůvodné obohacení...)

Kontraktace – uzavírání smluv

- smlouva – musí splňovat **obecné náležitosti** právních úkonů – určitost, srozumitelnost, vážnost, svoboda, dovolenost
- zpravidla rozlišujeme: **podstatné** náležitosti, **pravidelné** náležitosti, **nahodilé** náležitosti
- **forma smlouvy**: konkludentní, ústní, písemná, notářský zápis
- **strany** smlouvy: dva či více subjektů, synallagma; věřitel - dlužník

Kontraktace II

- základ v občanském zákoníku (§43a nsl):
 - návrh (**oferta**) + přijetí (**akceptace**)
 - úplný smluvní **konsensus**
 - smlouva uzavřena účinností přijetí
 - možnost i opožděné akceptace za určitých podmínek
- v obchodním zákoníku volnějši i **faktická akceptace** (§275/4)
 - přijetí provedením určitého úkonu (dodání, zaplacení)
 - 1) vyplývá ze zavedené praxe stran
 - 2) vyplývá z obchodních zvyklostí
 - 3) vyplývá z obsahu návrhu
- **veřejný návrh** (§276) – určen neurčitému počtu osob, trojstupňový proces
- **obchodní veřejná soutěž** (§281) – výběr nejvhodnějšího návrhu
- **formulářové smlouvy** a **obchodní podmínky** – všeobecné a jiné (§273); **vykládací pravidla**
- **adhezní smlouvy**

Kontraktace III

- **letters of intent**
- **předsmluvní odpovědnost (§ 271)**
- **pactum de contrahendo (§289)**
 - závazek uzavřít smlouvu ve stanovené době
 - předmět určený alespoň obecným způsobem
 - prekluzivní lhůta; + roční promlčecí
 - možnost vynutit uzavření smlouvy u soudu
 - clausula rebus sic stantibus (§ 292/5)

Kontraktace IV

- **výklad projevu** vůle (§ 266) – vždy se zřetelem ke všem okolnostem, včetně jednání o uzavření smlouvy a zavedené praxe mezi stranami, jakož i následného chování stran
 - dle **úmyslu** jednající osoby, jestliže tento úmysl byl straně, které je projev vůle určen, znám nebo jí musel být znám
 - dle významu, který by mu **zpravidla** přikládala osoba v postavení osoby, které byl projev vůle určen
 - v pochybnostech vykládat **k tíži strany, která jako první** v jednání sporného výrazu použila
- **tíseň za nápadně nevýhodných podmínek** - v ObchZ se nebere zřetel! - § 267/2
- **změna** – v subjektech, v obsahu; forma změny – pozor v obchodu písemná i ústně (§ 272/2)

Pravidelná struktura smluv

- název – nemá rozhodující význam
- identifikace stran – dle §13a (název, sídlo nebo místo podnikání, identifikační číslo; podnikatelé zapsaní v obchodním rejstříku též údaj o tomto zápisu, včetně spisové značky)
- účel smlouvy (význam pro výklad, fixní smlouvy, zmaření účelu, předvídatelnost škody, limitaci atd...)
- definice pojmů (nebo v příloze) – tam, kde je to podmíněno zejména technickou povahou plnění
- předmět smlouvy – přesná specifikace
- hlavní práva a povinnosti stran
- zajištění, splnění (místo, doba, způsob)
- důsledky nesplnění, záruky
- řešení sporů (rozhodčí doložka), volba práva, salvatorní klauzule, informace, doručování ...
- závěrečná ustanovení

Kdo je oprávněn smlouvu podepsat?

- přímé x nepřímé jednání; FO x PO
- 1) přímé jednání – FO, statutární orgán
- 2) nepřímé jednání (zastoupení)
 - smluvní
 - plná moc (z ObčZ)
 - prokura (jen FO, zápis do OR, zákonný rozsah, základní a rozšířená)
 - zákonné
 - § 13/3 – vedoucí organizační složky v OR
 - § 15 – osoba pověřená určitou činností při provozu podniku pověřena ke všem obvyklým úkonům
 - § 16 – nezmocněné jednatelství, také zavazuje
- podepisování – 66/7; 14/5

Analýza smluv

- pozor na dispozitivitu – téměř vše je možné měnit
- ukryté povinnosti, zvýrazněná práva
- pozitivní místo negativních výčtů
- odkaz na paragrafy
- nepřehlednost
- hledat reciprocitu a vyváženost
- § 266; § 265
- § 262/4

Zajištění závazkových vztahů

11

Zajišťovací instituty

- posílení pozice věřitele; zajištění či utvrzení
- funkce především preventivní; zajišťovací, uhrazovací
- akcesorita a subsidiarita
- mnoho institutů vhodných pro různé vztahy; různé výhody a nevýhody
- nejen ty upravené v ObchZ, ale i v ObčZ a jinde!
- nespecifické (písemnost, odpovědnost...), specifické (ručení, zástavní právo aj....)

Zástavní právo a ručení

- výrazná uhrazovací funkce
- zástavní právo hlavně v ObčZ
 - poskytnutí věci (movité i nemovité) jako zástavy, ze které je možno se v případě nesplnění uspokojit jejím zpeněžením
 - propadná zástava ne
 - zástavu může poskytnout třetí osoba
 - veřejnou dražbou nebo soudním prodejem
- v ObchZ + zástava obchodního podílu, finanční zajištění

Ručení

- § 303 a násl ObchZ
- třetí osoba se zavazuje splnit za dlužníka, pokud nesplní on
- při realizaci nutná písemná výzva a přiměřená lhůta
- ručitel má všechny, i vlastní námitky
- regres

Smluvní pokuta

- musí být sjednána ve smlouvě
- návaznost na konkrétní povinnost
- určitá výše nebo způsob určení výše (např. procentem za den)
- přiměřenost výše
- volitelný vztah k trvání primární povinnosti
- v ObchZ přísná objektivní koncepce (§300)
- velmi důležitý také vztah k náhradě škody
 - paušalizovaná náhrada škody – ze zákona
 - limitace náhrady škody pouze na škodu převyšující pokutu
 - nevylučující se nároky - vedle sebe

Smluvní pokuta - příklady

- "Účastníci této smlouvy sjednávají pro případ porušení povinnosti vymezené v článku X této smlouvy smluvní pokutu ve výši 70 000,- Kč."
- "Účastníci této smlouvy sjednávají pro případ prodlení s plněním povinnosti vymezené v článku Y této smlouvy smluvní pokutu ve výši 150 Kč za každý započatý den prodlení."
- "Účastníci této smlouvy sjednávají pro případ prodlení s plněním povinnosti zaplatit kupní cenu smluvní pokutu ve výši 0,1% z kupní ceny za každý započatý den prodlení."

Uznání závazku

- forma:
 - písemné prohlášení dlužníka
 - konkludentní způsoby:
 - placení úroků
 - plnění části dluhu, lze-li usuzovat na uznání celku
- důsledky:
 - zlepšení důkazní pozice
 - nová čtyřletá promlčecí doba
- písemným možno i již promlčený
- účinky i vůči ručiteli

Další zajišťovací způsoby

- bankovní záruka
 - vysoká jistota; vyšší cena; pouze banka
 - omezená subsidiarita
 - námitky pouze výslovně uvedené
- zadržovací právo
 - právo zadržet věc, kterou má věřitel oprávněně již u sebe
 - úprava v ObčZ
- zajišťovací převod práva
- zajišťovací směnka
 - zákon směnečný a šekový
 - směnka potenciálně nebezpečný nástroj
 - u směnek na řad nepřechází kauzální námitky!

Zánik závazkových vztahů

Způsoby zániku závazku

- s uspokojením věřitele, bez uspokojení věřitele
- opět nejen Obchz, ale i ObčZ
 - **splnění** – způsob §324nsl, místo (donosnost §337 x odnosnost §336), doba (ve smlouvě §340/1; §340/2; 369a/2; + spec. ust)
 - **započtení** pohledávek; ObčZ + § 358nsl ObchZ
 - **dohoda**; narovnání
 - **splynutí**
 - **odstoupení** (podst. x nepodst. porušení) §344-351
 - **výpověď** (v ObčZ, ovšem aplikovatelné i zde)
 - **uplynutí doby**
 - **prekluze**
 - **nemožnost plnění** – dodatečná; §352-354
 - **smrt**
 - **odstupné** § 355
 - **(zmaření účelu)** §356

Splnění

- povinnost splnit řádně a včas
- vždy nutno určit místo, čas, způsob
 - nejlépe pamatovat na ně ve smlouvě
- místo
 - odnosnost – v místě dlužníka – uplatní se u nepeněžitých (§336)
 - donosnost – v místě věřitele – uplatní se u peněžitých (§337)
- čas
 - přiměřeně po výzvě věřitele
 - u úplatných relativních obchodů splatnost ceny ze zákona 30 dní
- způsob – je-li více možností, volí dlužník
 - není-li ve smlouvě zákaz, lze vždy platit bezhotovostně

Započtení

- jednostranně i dohodou
- lze započíst pohledávky stejného druhu
- zásadně splatné (výjimka např. §360)
- lze i promlčené
 - pokud se setkaly, tzn. byly někdy souběžně splatné
 - pokud se vztahují k týmž smlouvám
- dohodou jakékoliv

Odstoupení

- odstoupením vztah zaniká; strany si vrátí vzájemná plnění
- odstoupení je jednostranný právní úkon, nutno doručit
- ovšem nezaniká vše - §351
- kdy lze odstoupit? – ze smlouvy, nebo ze zákona
 - *v případě podstatného porušení ihned*
 - *v případě nepodstatného porušení až po dodatečné přiměřené lhůtě*
 - *co je podstatné a co nepodstatné? - § 345/2, ve smlouvě možno specifikovat*

Další způsoby zániku

- **fixní smlouvy** – u nich je zřejmé, že opožděné plnění nemá význam
 - u těchto smluv nastávají účinky odstoupení přímo ze zákona okamžikem prodlení; není třeba odstoupovat
- **dodatečná nemožnost** plnění
- **odstupné** (smlouva zaniká zaplacením dohodnuté částky)
- **zmaření účelu** smlouvy – vede k možnosti odstoupení

Další způsoby zániku

- výpověď – možno aplikovat obecnou výpověď z ObčZ, u smluv na dobu neurčitou, tříměsíční výpovědní lhůta
- prekluze
- smrt – u závazků osobní povahy
- splynutí
- uplynutí doby

Odpovědnostní závazky

11

Odpovědnost

- následek porušení právní povinnosti
- odpovědnost:
 - za **prodlení** – plněno pozdě
 - za **vady** – plněno nikoliv řádně
 - za **škodu** – obecný nárok, neplněno vůbec
- v obchodním právu **objektivní** princip – nevyžaduje se zavinění

Odpovědnost za prodlení

- **neplněno včas**; § 365, §370
- v prodlení může být **dlužník i věřitel**
- objektivní povaha; jediný liberační důvod pro prodlení dlužníka – prodlení věřitele (§365)
- **důsledky prodlení:**
 - u peněžitých plnění – **úroky z prodlení** (§369)
 - u nepeněžitých – **přechod nebezpečí** náhodné škody (§368)
- vždy možná i odpovědnost za škodu, příp. smluvní pokuta, odstoupení; povinnost nadále trvá, prodlení není důvod zániku závazku!

Odpovědnost za vady

- **neplněno řádně**; obsah závazku se mění
- **druhy vad:**
 - faktické x právní
 - kvalitativní x kvantitativní
 - odstranitelné x neodstranitelné
 - skryté x zjevné
 - podstatné x nepodstatné
 - záruční x mimozáruční
- nároky z odpovědnosti za vady se liší zejm. dle podle toho, zda je vada **podstatná nebo nepodstatná** (vhodné vymezit ve smlouvě)
- zpravidla možnost **náhradního plnění; odstoupení, slevy z ceny, odstranění vady, odp. za škodu**

Odpovědnost za škodu

- **škoda** – újma vyjádřitelná v penězích, skutečná škoda (damnum emergens) i ušlý zisk (lucrum cessans)
- **předpoklady odpovědnosti:**
 - 1) protiprávnost – konání i opomenutí, smluvní i zákonná povinnost
 - 2) vznik škody – postačí skutečná škoda, nebo ušlý zisk, nebo obojí; jen materiální; nutno vyčíslit a prokázat
 - 3) příčinná souvislost, tzv. kauzální nexus
 - 4) neexistence okolností vylučujících odpovědnost (§ 374)
 - objektivní překážka plnění, dočasná, neodvratitelná, nepředvídatelná; možno upřesnit ve smlouvě
 - 5) předvídatelnost škody (§ 379)
- zavinění se nevyžaduje
- **rozsah** náhrady – plná škoda, možnost smluvní limitace?
- **způsob** náhrady (§378) – přednostně v penězích, na žádost uvedením v předchozí stav
- moderační právo soudu na rozdíl od ObčZ u náhrady škody není
- vztah smluvní pokuty a náhrady škody!

Smluvní limitace náhrady škody?

- *"Smluvní strany se dohodly, že rozsah náhrady škody, která může vzniknout jako důsledek porušení povinností /strany A/ vyplývajících z této smlouvy, se omezuje shora částkou 800 000 Kč. Do celkového rozsahu veškerých škod se pro účely tohoto ujednání nezahrnují porušení způsobená úmyslně ani hrubou nedbalostí."*

Promlčení v obchodních vztazích

- nezaměňovat se zánikem prekluzí či uplynutím doby
- **námitku** promlčení nutno uplatnit!
- obecná doba **čtyřletá** (na rozdíl od tříleté v občanském právu)
- různé doby a počátky běhu (§391a násl.); subjektivní a objektivní
- **stavení x přetržení** doby
- možnost písemně dobu **prodloužit**
- max 10 let

Rozšiřující literatura

- Bejček, J., Eliáš, K., Raban, P. Kurs obchodního práva. Obchodní závazky. 4. vyd., Praha: C. H. Beck, 2007
- Faldyna, F. a kol. Obchodní právo. 1. vyd. Praha: ASPI MERITUM, 2005
- Plíva, S. Obchodní závazkové vztahy. 1. vyd. Praha: ASPI, 2006
- Šilhán, J. Náhrada škody v obchodních vztazích a možnosti její smluvní limitace. Praha: C.H.BECK, 2007
- Hajn, P., Bejček, J. Jak uzavírat obchodní smlouvy. 2. vyd. Praha: Linde, 2003

JUDr. Josef Šilhán, Ph.D.

katedra obchodního práva
Právnická fakulta MU, Brno

josef.silhan@law.muni.cz

Děkuji za pozornost